

Макаренко А.С.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського права та процесу
Національного університету державної фіскальної служби України

УДК 346.7

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ГАРАНТІЙ ЗДІЙСНЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Аналізуючи економічне становище в нашій країні за останні декілька років, важко не помітити коло проблем, що пов'язані із здійсненням інвестиційної діяльності. Економічна криза супроводжується скороченням інвестиційної активності, при чому такі автори? як Л.В. Лешанич та С.В. Гунда вважають, що зменшення капіталовкладень відбувається вищими темпами, ніж спад виробництва [2, с. 44]. В Україні чинники, які впливають на процес інвестування, перебувають у такому стані, що не можуть сприяти розвитку такого процесу. Однак світовий досвід показує, що вихід країни з кризи неможливий без збільшення обсягу інвестицій. Таким чином, стає зрозумілим, що без негайного усунення факторів, що впливають на низький рівень залучення інвестицій в економіку держави, подальший економічний розвиток є неможливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти вдосконалення механізму правового регулювання інвестиційної діяльності досліджувалися в роботах О.М. Вінник, О.Р. Кібенко, В.В. Поединок, В.Д. Чернадчука, В.С. Щербини, Ю.М. Жорнокуя, Ю.М. Тищенко, О.Г. Хрімлі, О.Е. Сімсон, В.М. Стойки, Д.Е. Федорчука та інших авторів. Однак спірність багатьох питань захисту інвестицій та прав суб'єктів інвестиційної діяльності в Україні, недосконалість відповідного законодавства зумовлюють потребу в проведенні наукового дослідження за темою статті.

Метою статті є обґрунтування загального підходу і напрямів удосконалення законодавства про застосування гарантій здійснення інвестиційної діяльності та практики його реалізації.

Виклад основного матеріалу. Про наявність проблем правового регулювання інвестиційної діяльності безпосередньо засвідчують рейтинги інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості. Україна представлена у таких рейтингах інвестиційної привабливості: Глобальний індекс конкурентоспроможності; Індекс «Doing Business»; Fitch Ratings; Рейтинг «Moody's Investor Services»; Індекс інвестиційної привабливості; Індекс сприйняття корупції; Глобальний барометр корупції; Звіт про конкурентоспроможність регіонів України; Індекс економічної свободи.

Проаналізуємо деякі з них.

У межах глобального індексу конкурентоспроможності у 2017 р. Україна посідає 81 місце з 137 країн. Зазначено фактори, що знижують інвестиційну привабливість України, а саме: найбільше

втрачено (мінус 13 пунктів) за складником «Ефективність ринку праці», за оцінкою інноваційного складника Індексу («мінус» 9 пунктів), інфраструктурної («мінус» 3 пункти) та за складником, що характеризує вищу освіту та професійну підготовку («мінус» 2 пункти) [5].

Індекс інвестиційної привабливості [9] розраховувався Європейською бізнес-асоціацією за 2017 р. шляхом опитування 78 керівників компаній. Результати індексу свідчать, що негативні настрої бізнесменів нікуди не поділися. Поразки у боротьбі з корупцією та її високий рівень, відсутність прогресу у створенні антикорупційного суду, уповільнений темп реалізації судової та земельної реформ, відсутність приватизації, конфлікт на Сході – ці та інші чинники, на жаль, не додають інвесторам оптимізму. У другому півріччі було 58% незадоволених бізнес-кліматом інвесторів. У першому півріччі таких було 54%.

Масштаби й ефективність інвестиційної діяльності багато у чому визначаються станом господарського законодавства у цілому і спеціального законодавства, що регламентує цей вид діяльності. Від спеціального законодавства залежить створення сприятливих умов, що забезпечують зацікавленість потенційних інвесторів у вкладенні коштів у розвиток економіки, особливо у капітальних вкладеннях із тривалими термінами їх окупності. Інвестиційна діяльність для суб'єкта підприємництва може бути привабливою тільки тоді, коли він буде впевнений у можливості захисту своїх законних прав і інтересів у процесі здійснення інвестиційної діяльності.

Чинне українське законодавство передбачає засоби захисту прав інвесторів, але реальний захист прав суб'єктів інвестиційної діяльності не може обмежуватися прийняттям норм права. Необхідно також забезпечити практичну можливість реалізації правових норм, а це свідчить не тільки про важливість закріплення у законодавстві норм про захист прав суб'єктів інвестиційної діяльності, але і необхідність розроблення дієвого механізму їх реалізації [10, с. 7].

Згідно зі ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» під захистом інвестицій розуміється комплекс організаційних, технічних і правових заходів, спрямованих на створення умов, що сприяють збереженню інвестицій, досягненню цілей унесення інвестицій, ефективної діяльності об'єктів інвестування і реінвестування, захисту законних прав і інтересів інвесторів, зокрема права на одержання прибутку (доходу) від інвестицій [7].

Таким чином, необхідно зазначити, що законодавство про інвестиційну діяльність передбачає термін «захист інвестицій» і дає його визначення, але не визначає термін «захист прав інвестора», а це не ідентичні поняття.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» державні гарантії захисту інвестицій – це система правових норм, які спрямовані на захист інвестицій та не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів). Державні гарантії захисту інвестицій не можуть бути скасовані або звужені стосовно інвестицій, здійснених у період дії цих гарантії.

Відповідно до «Юридичної енциклопедії» за редакцією Ю.М. Шемшученка, державні гарантії захисту іноземних інвестицій – це законодавчо встановлені гарантії з боку держави з метою забезпечення належного правового режиму інвестиційної діяльності та заохочення вкладання іноземного капіталу в пріоритетні галузі економіки України [12].

В.В. Поєдинок пропонує використовувати єдине поняття «гарантії прав та законних інтересів інвесторів» та визначити їх як систему господарсько-правових засобів, спрямованих на створення спеціальних можливостей реалізації та захисту прав та законних інтересів інвесторів із метою компенсації певних інвестиційних ризиків. Зазначені гарантії класифіковано на гарантії реалізації прав інвесторів; гарантії реалізації законних інтересів інвесторів; гарантії захисту прав та законних інтересів інвесторів [4, с. 16].

О.М. Охотнікова та О.І. Гафинець указують, що державні гарантії захисту іноземних інвестицій – це визначені законодавством способи та засоби захисту іноземних (прямих і непрямих) інвестицій, що встановлюються державою з метою охорони прав та інтересів іноземних інвесторів [3, с. 112].

Як зауважує А.О. Кот, установлення умов здійснення і гарантії захисту прав іноземних інвесторів є безумовним позитивом, однак через брак дієвих законодавчих механізмів реалізації права і гарантії для інвесторів здебільшого залишаються деклараціями [1].

О. Хрімлі розглядає державні гарантії як спосіб захисту прав інвесторів, що не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів); не можуть бути скасовані або звужені стосовно інвестицій, здійснених у період дії цих гарантії; стосуються як національних, так й іноземних інвесторів [11, с. 61].

Законодавство України закріплює такі гарантії захисту інвестиційної діяльності:

- гарантії від зміни законодавства;
- гарантії від примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб;
- компенсація і відшкодування збитків інвесторам;
- гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності;

– гарантії переказу доходів, прибутків та інших сум у зв'язку з іноземними інвестиціями.

Однією із важливих умов залучення інвестицій є гарантії стабільності законодавства. Із метою забезпечення сприятливого та стабільного інвестиційного режиму держава встановлює державні гарантії захисту інвестицій. Так, згідно з п. 1 ст. 18 Закону України «Про інвестиційну діяльність» держава гарантує стабільність умов здійснення інвестиційної діяльності, додержання прав і законних інтересів її суб'єктів. Умови договорів, укладених між суб'єктами інвестиційної діяльності, зберігають свою чинність на весь строк дії цих договорів і у випадках, коли після їх укладення законодавством (крім податкового, митного та валютного законодавства, а також законодавства з питань ліцензування певних видів господарської діяльності) встановлено умови, що погіршують становище суб'єктів або обмежують їх права, якщо вони не дійшли згоди про зміну умов договору.

Нестабільність українського законодавства і його непередбачуваність нерідко породжують в інвесторів сумніви щодо інвестування в економіку України. У цьому напрямі народними депутатами України постійно розглядаються законопроекти, які можуть привести до поліпшення ситуації у цій сфері.

Так, 27 березня на розгляд Верховної Ради України було подано проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо державних гарантії захисту інвестицій та стабільності умов здійснення інвестиційної діяльності)» № 6251 [6].

Метою цього законопроекту є забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в Україні внаслідок удосконалення законодавчого механізму державного гарантування захисту інвестицій та забезпечення стабільності умов здійснення інвестиційної діяльності.

Законопроектом пропонується виключити зі ст. 18 Закону України «Про інвестиційну діяльність» положення, яке встановлює, що не поширюються на наслідки змін податкового, митного та валютного законодавства, а також законодавства з питань ліцензування певних видів господарської діяльності гарантії чинності умов договорів між суб'єктами інвестиційної діяльності у випадках, коли після їх укладення законодавством встановлено умови, що погіршують становище суб'єктів або обмежують їхні права.

Крім того, цим законопроектом запропоновано внесення змін у Закон України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів господарювання, створених із використанням майна та коштів вітчизняного походження» від 17.02.2000 р. № 1457-III [8] шляхом доповнення ст. 3 новою частиною такого змісту: «У разі погіршення становища суб'єктів інвестиційної діяльності або обмеження їх прав внаслідок зміни законодавства (зокрема податкового, митного, валютного, а також законодавства з питань ліцензування господарської діяльності) після укладення договору, застосовуються гарантії стабільності умов здійснення інвестиційної діяльності, передбачені Законом України «Про інвестиційну діяльність».

Отже, можна розраховувати, що з прийняттям цього законопроекту, будуть вирішені проблеми залучення інвестицій в економіку України, та проблеми підвищення рівня захисту прав вітчизняних та зарубіжних інвесторів.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки. Держава з метою сприяння здійсненню інвестиційної діяльності на законодавчому рівні закріплює гарантії здійснення інвестиційної діяльності в Україні як для національних, так і для іноземних інвесторів. На жаль, такі гарантії, як правило, носять лише декларативний характер і не забезпечуються відповідним механізмом застосування відповідних норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кот А.О. Захист прав іноземних інвесторів при здійсненні інвестування в Україні. URL: <http://blog.liga.net/user/jurclub/article/2874.aspx>.
2. Лешанич Л.В., Гунда С.В. Розвиток інвестиційної діяльності в Україні та шляхи подолання інвестиційної кризи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Серія Право. Випуск 31. Том 2. С. 43–45.
3. Охотнікова О.М. Роль державного управління в механізмі гарантій захисту іноземних інвестицій в Україні. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. 2013. № 5. С. 110–116.
4. Поєдинок В.В. Правове становище інвестора як суб'єкта господарських відносин : автореф. дис. на

здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право». Київ, 2004. 20 с.

5. Позиція України в рейтингу країн світу за рейтингом глобальної конкурентоспроможності за 2017–2018 рр. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-onkurentospromozhnosti-2>.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо державних гарантій захисту інвестицій та стабільності умов здійснення інвестиційної діяльності: Законопроект. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=61436.

7. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.

8. Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів господарювання, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження: Закон України від 17.02.2000 р. № 1457-ІІІ / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1457-14>.

9. Річний звіт Європейської бізнес асоціації. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2017/12/Release_IAI_2_half_2017_UKR.pdf.

10. Стойка В.М. Захист прав суб'єктів інвестиційної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2003. 27 с.

11. Хрімлі О. Державні гарантії як спосіб захисту прав інвесторів. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 2. С. 60–65.

12. Юридична енциклопедія : у 6-ти т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 1998. 744 с.

Макаренко А.С. ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ГАРАНТІЙ ЗДІЙСНЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено державним гарантіям захисту інвестицій, які забезпечуються законодавством України та нормами міжнародного права. Важливу роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку країни відіграє інвестиційна діяльність, постійне вкладення коштів в економіку, у створення та модернізацію основних фондів усіх галузей господарства, їх технічне переозброєння, створення нової техніки і нових технологій. Удосконалення правового регулювання захисту як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій є необхідним складником на шляху підвищення інвестиційної привабливості України. У статті проаналізовано стан чинного законодавства у сфері забезпечення гарантій здійснення інвестиційної діяльності та стан наукового розроблення вказаних питань. Автором виявлено проблеми механізму законодавчого забезпечення гарантій захисту інвестицій та запропоновано варіанти їх розв'язання.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, механізм захисту інвестицій, інвестиційна привабливість, гарантії, законодавство.

Макаренко А.С. ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ ГАРАНТИЙ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

Статья посвящена государственным гарантиям защиты инвестиций, которые обеспечиваются законодательством Украины и нормами международного права. Важную роль в обеспечении социально-экономического развития страны играет инвестиционная деятельность, постоянное вложение средств в экономику, в создание и модернизацию основных фондов всех отраслей хозяйства, их техническое перевооружение, создание новой техники и новых технологий. Совершенствование правового регулирования защиты как внутренних, так и внешних инвестиций является необходимой составляющей на пути повышения инвестиционной привлекательности Украины. В статье проанализированы состояние действующего законодательства в сфере обеспечения гарантий осуществления инвестиционной деятельности и состояние научной разработки указанных вопросов. Автором выявлены проблемы механизма законодательного обеспечения гарантий защиты инвестиций и предложены варианты их решения.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, механизм защиты инвестиций, инвестиционная привлекательность, гарантии, законодательство.

Makarenko A.S. PROBLEMS OF THE USE OF GUARANTEES FOR CONDUCTING INVESTMENT ACTIVITY IN UKRAINE

The article is devoted to the state guarantees of investment protection, which are provided by the legislation of Ukraine and the norms of international law.

Constant investment in the economy, in the creation and modernization of fixed assets of all sectors of the economy, their technical re-equipment, the creation of new tools and technologies have an important role in ensuring the country's social and economic development.

The improvement of legal norms that protect both domestic and foreign investments is a necessary component in increasing Ukraine's investment attractiveness.

The article analyzes the state of current legislation in the sphere of guaranteeing the investment activity and the state of scientific development of these issues.

The author identifies problems of the mechanism of legislative assurance of guarantees of investment protection and offers ways for their solution.

State guarantees of investment protection is a system of legal norms that are aimed at protecting investments and do not deal with issues of financial and economic activity of participants of investment process and payment of taxes, duties (compulsory payments).

State guarantees of investment protection cannot be canceled or limited in relation to investments made during the period of these guarantees.

Economic Code of Ukraine, the laws of Ukraine "On investment activity" and "On the regime of foreign investments" set forth such guarantees as a guarantee against changes in legislation, from forced seizures, illegal actions of authorities and its officials, and others. Despite such consolidation, the mechanism for providing such guarantees is extremely weak.

Many procedural details remain unresolved. Investors are afraid to invest in the economy of Ukraine, because the legislator passes new laws that cancel the previous ones or introduce restrictions that prevent the use of applicable legal norms.

In practice, the methods established by law are not applied to protect the rights of investors. An investor may completely lose his investment, incur significant losses in conducting business because of changes in the tax or currency system, non-fulfillment of obligations by the other party which he concludes contracts with, and in case of other events that do not depend on the investor.

Ukrainian legislation provides a number of measures aimed at eliminating discrimination of the domestic investor, in a part of providing benefits in taxation and other mandatory payments.

At the same time, some of the legally established means of protecting the rights of investors are aimed at protecting the rights and interests of foreign, not domestic investors. To eliminate such unjustified discrimination, it is proposed to foresee a real rather than declaratively identical approach to protecting the rights and legitimate interests of investors, both domestic and foreign. Such approach will contribute the improvement of the investment climate in Ukraine.

To date, the Ukrainian economy needs investment inflows, thus for attracting investors the state should create a favorable investment climate, ensure the stability of the current legislation, guarantee investors the real protection of rights granted to them by the legislation of Ukraine. Only after applying the listed measures one can hope for an opportunity to increase the investment flow into the economy of the Ukraine.

An analysis of Ukrainian legislation and legal practice shows that it is necessary to legislatively establish the real and not declarative responsibility of governmental officials for non-enforcement or improper execution of the decisions of court.

Legislation regulating the issues of securing and implementing guarantees of investment activity needs to be improved, and the legislator should guarantee the stability of such legislation and the possibility of practical use of the methods of protecting the rights and legitimate interests of investors enshrined in the current legal acts.

Key words: investment, investment activity, investment protection mechanism, investment attractiveness, guarantees, legislation.